

Tekst Evelien Ketelaar, Marc van der Meer en Jan van der Poll

Ambities en teleurstellingen in beeld

De **ademnood** in het Nederlandse onderwijs is **groot**. Met name het lerarentekort vraagt veel van leraren. Een nieuwe studie bracht **prioriteiten** van 3.000 leraren in 72 scholen van 9 onderwijsbesturen in het vo in kaart.

In onze studie vroegen we naar het voorbereiden, uitvoeren en evalueren van onderwijs, reflectie op bereikte leerresultaten en het hergebruik van kennis in de school. In drie enquêtes evalueerden leraren steeds 36 items over hun werk. In totaal bevat ons onderzoek data over 115.000 kritische gebeurtenissen.

De resultaten kunnen worden weergegeven op individueel niveau, per onderwijsteam en school, per schoolbestuur en op sectorniveau. Ter controle van de gegevens voerden we ook twee kwalitatieve

casestudies uit binnen één schoolbestuur en stelden we een benchmark op bij 12 scholen over het thema 'anders organiseren'. Het resultaat: de stem van de leraar 'vanuit het klaslokaal'.

Anders dan in reguliere personeelsenquêtes vroegen we niet naar meningen, maar stelden we feitelijke vragen. De respondenten konden drie antwoorden kiezen: een basis-, een gemiddeld en een beste antwoord. We vroegen hen ook hun huidige situatie te vergelijken met hun ambitie over 6 tot 8 maanden. Wat wilden ze dit schooljaar of begin volgend schooljaar anders doen? Ook vroegen we of hun verwachtingen

zijn uitgekomen. We clusterden de antwoorden in de tijd: zo kunnen we terug- en vooruitkijken en ambities en teleurstellingen vaststellen.

Ambities

De ambities van leraren (en hun leidinggevenden) zijn groot en heel divers. Men wil het eigen onderwijs verbeteren en daarnaast ook wat we 'alle (moderne) extra's' hebben genoemd. Over de hele linie geldt: leraren (en schoolleiders) willen te veel tegelijk verbeteren, de focus is afwezig. Het ontbreekt aan tijd, ruimte en kennisdeling die voorwaardelijk is om alles te realiseren. Uit het onderzoek blijkt dat er koplopers en volgers zijn in het werkveld. Als we de werkwijzen van de koplopers ordenen, ontstaan met behulp van de verzamelde gegevens per school mogelijkheden om vak kennis te verdiepen. Zo wordt de personeelsvraag hanteerbaar met oplossingen 'op maat' omdat we precies weten wie wat doet. Kerninzicht: iedereen doet iets anders goed. Als we die deskundigheid bundelen is er veel te winnen. En omgekeerd kunnen we de 20% van de medewerkers in beeld brengen waarvan we op basis van dit onderzoek veronderstellen dat ze mogelijk willen vertrekken. Met hen kunnen we oplossingen proberen te vinden om hen te behouden. De schoolleider speelt in dit proces een grote rol, door voorzieningen te faciliteren en inzichten aan elkaar te knopen.

Generaties

Ons kwalitatieve onderzoek bevestigt dat veel leraren na binnenkomst teleurgesteld raken. Ze werken onvoldoende samen en de kwaliteit van feedback van leidinggevenden over het plannen van werkzaamheden en werkbelasting schiet volgens hen tekort. Op lange termijn zien ze weinig carrièreperspectief. De gesprekken over de omgang met verschillende generaties in de school geven meer inzicht in 'energiegevers' en

‘energielekken’ op de werkvloer. Zo vragen starters om meer ruimte. En de gesprekken over de educatieve en strategische ‘verwaarlozing’ van zittend personeel bevestigen het beeld dat er veel te winnen is in het leiding geven aan verandering in de school.

Keurslijf

Hoe kan het beter? Voor veel leraren is het lastig om kennis te delen. Zo komen wederzijdse klassenbezoeken bijvoorbeeld niet van de grond en ook spreken leraren met leidinggevendenden te weinig over ontwikkelrollen in het werk. Ervaringskennis wordt onderling niet systematisch gedeeld. Dat leidt tot een keurslijf omdat de professionele ruimte om te ontwikkelen ontbreekt.

Het is nodig om hardop na te denken over de normatieve afwegingen van professionals. Leraren nemen dagelijks duizenden beslissingen, waarbij ze steeds kiezen hoe ze onderwijs voorbereiden en toetsen, en hoe ze lesgeven en interveniëren. In het beroepsbeeld van de leraar moeten deze inzichten worden opgenomen. Het zou goed zijn te streven naar de ontwikkeling van professionele normen om de onderwijskwaliteit bespreekbaar te maken. Deze bespreking moet beginnen op de werkvloer, denk aan handelingsonderzoek door leraren. Dit kan in kleine groepjes onder leiding van een leraar-onderzoeker of onderzoekende leraar. Uiteraard met oog voor vakinhouden, rollen en ontwikkelingsperspectieven in de talen, natuur/techniek, zaakvakken, et cetera.

Ervaringskennis wordt onderling niet gedeeld

Het bij elkaar brengen (en valideren) van deze inzichten geeft beleidsmakers en leidinggevendenden beter begrip van de dynamiek van het werk en van wat er bij komt kijken. Bovendien ontstaat er zo hopelijk ruimte voor een landelijk forum dat praktijkkennis van een wetenschappelijk keurmerk voorziet (Bulterman, Van der Meer en Rijpma, 2023). Op den duur zal een kennisinfrastructuur vanuit de praktijk ontstaan die het beroep van de leraar kan versterken. In combinatie met de nu beschikbare technologie komen oplossingen voor het lerarentekort veel sneller en gericht binnen handbereik. ■

Evelien Ketelaar, Marc van der Meer en Jan van der Poll, Ongekende lerarenambities: prioriteiten in antwoord op een steeds nijpender lerarentekort. Utrecht, 2023. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Dunamare Onderwijsgroep. Scan de code om verder te lezen:

Studeren zonder boeken

De ontleding onder de jeugd is een probleem waarvoor we de oplossing nog niet hebben bedacht. Ik ga het probleem hier een stukje oprekken. Studenten ontlezen namelijk ook tijdens hun studie. Ze lezen, en kopen, liever geen studieboeken. In november mocht ik masterdiploma's uitdelen aan geslaagde studenten. Eéntje verklapte dat hij bij de vakinhoudelijke vakken geen boek open heeft gehad. Mijn mond zakte open.

Op de bachelor van de lerarenopleiding is deze 'studieontlezing' al een tijdje herkend als een probleem. We zitten in een vicieuze cirkel; we hebben relatief veel taalzwakke studenten. Om hen te helpen, zijn de powerpoints bij veel vakken erg informatief.

In de colleges en op de powerpoints wordt zo veel informatie gegeven dat je inderdaad een heel stuk komt zonder het boek. Zowel de taalzwakke als de goede studenten laten als gevolg het studieboek links liggen. Dit probleem speelt ook op andere opleidingen. Ik hoorde een ouder van twee geneeskundestudenten verzuchten dat ze alleen boeken aanschaffen wanneer het echt niet anders kan. Wat hierbij niet helpt, is dat studieboeken natuurlijk hartstikke duur zijn. Ik vind 70 of 80 euro voor een boek dat hopelijk een heel leven in de kast staat niet duur. Maar studenten zien dat anders. Daarnaast

is veel materiaal online beschikbaar. Legaal of illegaal. Educatieve uitgeverijen hebben het al een tijdje flink moeilijk. Er is een verschuiving aan de gang van papier naar licenties en digitale content. Vooral in het voortgezet onderwijs. In het hoger onderwijs zijn boeken nog leidend.

De vraag is wat we hieraan kunnen doen. De lessen minder informatief maken, lijkt niet de weg. Vooral studenten die Nederlands niet als eerste taal hebben, hebben ondersteuning nodig. Ik denk eerder aan een prijsmaatregel. In het voortgezet onderwijs zijn boeken ooit 'gratis' geworden. Dat was een sigaar uit eigen doos, maar het resultaat is dat leerlingen en ouders geen hoge kosten hebben aan de boeken. Met deze ervaring komen leerlingen als student in het hoger onderwijs. Misschien moeten we de boekenprijs in het collegegeld verwerken, zodat de boeken gratis lijken. Of helemaal de andere kant op: studieboeken afschaffen. Eigen materiaal maken en dat gebruiken tijdens colleges is een aanrader. Maar of dit overal lukt? Een geneeskundestudie lijkt mij zo niet het gewenste resultaat op te leveren.

Het ergste gevolg van de studieontlezing heb ik overigens nog niet gemeld. De studenten die zonder boek afreizen naar het tentamen, zijn dolblij met een zesje. Ze vinden zichzelf erg slim als het gelukt is zonder boek. Met als gevolg dat ze dus onderpresteren.

Ferry

Ferry Haan is coördinator en opleider bij de master leraar economie aan de Hogeschool van Amsterdam. Lees meer columns op didactiefonline.nl.

